उत्तमाभ्यां मध्ये पूर्वार्धे च ॥१७॥ दिश इत्यादीनां षण्णां मन्त्राणां मध्ये उत्तमाभ्याम् उद्दिशः दिग्भ्य इत्याभ्यां मन्त्राभ्यां यथाक्रममग्निमध्ये अग्नेः पूर्वभागे च व्याघारयति · वषट्कारानुवषट्कारयोर्होमस्तु आहवनीयस्य पूर्वभागऽएव कार्यः । अत्रैव विशेषमाह ·

स्वाहाकारः सर्वत्र साकाङ्क्षत्वात् ॥१८॥ सर्वत्र दिशः प्रदिश इत्यादिषु स्वाहाकारोऽप्यनुषङ्गनीयः · दिग्भ्यः स्वाहेत्यत्रैव पठितत्वादत्रैव प्राप्नोति नान्यत्रेत्यत उच्यते सर्वत्रेति · क्रियापदाभावे निराकाङ्क्षीकरणाय । ननु तर्हि स्वाहाकारयोगे दिग्भ्य इत्यादौ चतुर्थ्या भवितव्यम् नैवम् मन्त्रत्वात् · मन्त्रा ह्येते मन्त्राश्च यथाश्रुता एव प्रयुज्यन्ते सुपां सुपो[1] भवन्तीति (पा° ७.१.३९ वा°१.) प्रथमैव तत्र चतुर्थ्यर्थे भविष्यति[2] ।

शेषमुपह्वयस्येत्यामन्त्र्यामन्त्र्य भक्षणमुपहूत इति प्रसूतः ॥१९॥ शेषं स्रुक्स्थितं[3] हस्ते भक्षणार्थं गृहीत्वामुकोपह्वयस्व भक्षणार्थमनुज्ञानीहीत्येवं होत्रादीन्सर्वानामन्त्र्यामन्त्र्य पृष्ट्वा-पृष्ट्वा उपहूत इति तेन पृष्टेन प्रसूतः अनुज्ञातः सन् तस्य शेषस्य भक्षणं करोति · शेषमित्यस्य द्वितीयान्तस्य भक्षणमित्यनेनान्वयाद्भक्षणार्थं हस्ते गृहीत्वेत्यध्याहृत्य योज्यम् । व्यावहारिकैर्नामभिर्होत्रादीनामामन्त्रणे प्राप्तऽआह ·

युक्तनामभिर्वा ॥२०॥ वावधारणे · युक्तनामानि च होत्रादीनि तैर्होत्रध्वर्यवादिनामभिरेवामन्त्रणं[4] कर्तव्यम् न व्यावहारिकैर्यज्ञदत्त इत्यादिभिः[5] · तेन होतरध्वर्यऽउप ह्वयस्वेत्येवम् । प्रसङ्गात्सोमभक्षणेऽपीमं विधिमुपदिशति ·

सोमे च ॥२१॥ अग्निष्टोमादौ ग्रहचमसादिस्थस्य हुतशेषस्य सोमस्यैवमेव होतरुपह्वयस्वेति भागिन[6] आमन्त्र्योपहूत इति तैरनुज्ञातो[7] भक्षणं

---

१) उपांशवो२· उपांशुयो२· २) सुपां सुपो भवन्तीति यथाश्रुतमन्त्रेण प्रयोगो न चतुर्थ्यन्तेन यथा दिशः स्वाहेत्यादि · यदात्र स्वाहाकारो नोक्तः स्यात् तदा दिशः व्याघारयामीति स्यात् Mahâd. ३) स्रुचि शेषासम्भवात्स्थालीशेषं वाजिनं ग्राह्यम् · असम्भवात्कुतः वाजिनशेषेण दिशो व्याघारयतीति (१५) Mahâd. ४) ? तैर्होता अध्वर्वादि°२· तैर्होता अध्वर्यवादि°२· ५) न पितृकृतैर्नामभिः Mahâd. ६) ? भागिना२· ७) अध्वर्युसमनन्तरं प्रतिप्रस्थातुरुपह्वानं भक्षश्च होतृसमनन्तरं मैत्रावरुणस्य होतृविकारात् Mahâd.